

O lidech úchylných.

Občanské právo rozdělilo věk lidský na několik stupňů, kterými se člověk blíží k plné způsobilosti k činům právním. Dosažení věku sedmi, čtrnácti, osmnácti a jedenadvaceti let znamená stupně k svéprávnosti. Není o tom pochybnosti, že toto formální rozdělení lidského věku odporuje psychologii i zkušenosti. V půlnoci přede dnem, kdy člověk dosáhne dvacátého prvního roku, nic se v jeho duševním stavu nezmění. Ale tuto výtku by mohl činiti jen ten, kdo by nedovedl pravidla právního pochopiti »pod zorným úhlem společnosti«. Kdyby tohoto formálního dělení nebylo, musil by v každém konkrétním případě soudce posouditi duševní zralost člověka: — ale tím by byl nucen každý při právních stycích počítati s možností, že ten či onen kontrahent bude v případě sporu shledán duševně nevzpělým a tím i neúplně způsobilým nebo nezpůsobilým k činům právním. Otázka svéprávnosti s pole řešení formálního přesunula by se na pole materiálního zkoumání, čímž by byla těžce poškozena spolehlivost právních styků mezi lidmi.

Nelze tedy jinak, než říci, že formální řešení otázky zletilosti, ač neodpovídá skutečné, individuální psychologii, je s hlediska právního života správná — a též skutek bude mít různý právní účinek, byl-li vykonán dnes, než kdyby byl býval vykonán včera. Je tu provedena v podivuhodném rozměru generalisace zkušenosti o lidském duševním zrání.

Ale jakmile se to stalo, vynořuje se otázka lidí úchylných. Není možno zavřítí očí před skutečností, že zevšeobecnění obyčejné zkušenosti bude v jednotlivém případě křiklavým protikladem materiální pravdy. Zde tedy velí zřetel k spravedlnosti, aby byly možny jakési průlomy do schematu, vytvořeného právní generalisací.

A zase objevuje se dvojí metoda řešení: jedna ryze individualisační, vedoucí ke zkoumání duševního stavu určitého člověka v určité chvíli jeho života — druhá pak, která generalisuje a opatřením rázu formálního řeší typické případy úchylnosti.

§ 48. obč. zák. podivným způsobem slučuje obojí metodu. Praví: »Zuřiví, šílení, blbí a nedospělí nemohou uzavřítí manželské smlouvy.« Otázka prvních tří stavů bude se řešiti (není-li tu opatření formálního, o němž bude níže řeč) individuálním zkoumáním. Byl-li tu stav takový při uzavření smlouvy manželské, bude smlouva neplatná. Naproti tomu »nedospělost« může býti zkoumána jen formálně — bylo-li dosaženo věku čtrnácti let. Neboť impotence následkem nedospělosti pohlavní není impotencí ve smyslu § 60. Je tu opožděný vývoj, nedostatek který se časem spraví sám.

Lépe se vyjadřuje § 566., jenž docela jasně praví: »Dokáže-li se, že projev poslední vůle stal se ve stavu zuřivosti, šílenosti, blbosti nebo opilství, jest neplatný.« Podobně § 310. »Osoby, které nemohou užívati rozumu, jsou o sobě neschopny nabyti držby.« Naproti tomu § 865. zase spojuje obě věci dohromady: »Kdo není v užívání svého rozumu, jakož i dítě mladší sedmi let, jest neschopen učiniti nebo přijati slib.« První případ předpokládá individuální zkoumání — druhý řešení formálně.

Theoreticky si občanský zákon dává základ pro péči o lidi nedostatečně zralosti a o lidi úchylné v § 21.: »Takoví lidé, kteří pro nedostatek věku, pro vady duševní nebo pro jiné poměry nemohou sami svých věcí řádně spravovati, jsou pod zvláštní ochranou zákona.« V dal-

ším textu pak uvádí tento § jednak známé věkové stupně nesvéprávnosti, jednak lidi choromyslné (»zuřiví, šílení, blbí, kteří užívání rozumu buď zcela jsou zbavení nebo aspoň jsou neschopni uvědomiti si účinky svých jednání«), při nichž ochrana právní není vázána podmínkou formálního prohlášení za nesvéprávné a pak »ty, kterým soudce jako prohlášeným marnotratníkům další správu majetku jejich zakázal«.

Zde jsou tedy tři kategorie: první jest určena zákonem, všeobecným ustanovením o stupních věku. Druhá zahrnuje případy zcela individuální, ježto právní jednání šílenovo jest o sobě neplatno pro nedostatek přičetnosti — a případy formálního prohlášení soudního, kdy člověk pro choromyslnost podrobený opatrovnictví bude nezpůsobilým k činům právním, takže odpadne potřeba zkoumání okolností jednotlivého právního jednání jeho (mimo »lucidum intervallum«). Třetí pak jest toho druhu, že člověk stížený úchylností zůstane tak dlouho naprosto způsobilým k právním činům a úplně svobodným ve svých dispozicích, dokud nenastane formální prohlášení jeho soudem za marnotratníka. Do této třetí kategorie patří také případ §§ 172., 173. o prodloužení moci otcovské a 251. o prodloužení poručenství. (Účinek prohlášení za marnotratníka jest však ve mnohých směrech odlišný od prodloužení nezletilosti. Viz §§ 568., 718., naproti tomu § 773. nepředpokládá formální prohlášení za marnotratníka; na případ prodloužení nezletilosti i prohlášení za marnotratníka se vztahují §§ 865., 866., jen na marnotratníky soudně prohlášené vztahují se přirozeně §§ 1210., 176.)

Jen při osobách, postižených duševní chorobou, zůstává tedy podle občanského zákona obojí možnost: zkoumání jejich duševního stavu v době sporného právního jednání — vedle vyslovení nesvéprávnosti soudem, kdež uvažování o přičetnosti nebo nepřičetnosti v konkrétním případě odpadá (mimo »lucidum intervallum« § 567.). Ale případy, kdy člověk duševní chorobou postižený nemá opatrovníka a jest tedy formálně svéprávným — takže jednotlivá jeho právní jednání normálně vznikají, ale jsou ohrožena co do platnosti, mají býtí výjimkou. § 269. přikazuje zřízení opatrovnictví osobám takovým, jakmile minula moc otcovská nebo poručenská. § 270.

Občanský zákon v jedné věci byl jednostranný. Jakmile se zjistila duševní choroba v konkrétním případě, nebo jakmile byl člověk prohlášen choromyslným, nastala absolutní nezpůsobilost k činům právním; postižený rovnal se co do své právní způsobilosti dítěti do sedmi let. §§ 310., 865.

Do tohoto stavu zasáhla ustanovení řádu o zbavení svéprávnosti ze dne 28. června 1916 č. 207 ř. z. Materiálně právní účinky duševní choroby na platnost právních jednání zůstaly nezměněny. Dá-li se tedy dokázati, že někdo byl v době provedení právního jednání (sňatku, poslední vůle, smlouvy) nebo činu právního (ujetí se držby) anebo činu nedovoleného (§§ 1308.—1310.) ve stavu duševní choroby, která vylučuje přičetnost ve smyslu právním — nenastanou normální účinky právní.

Vezmeme-li za základ posudku o duševním stavu člověka úchylného nejmírnější slovní výraz občanského zákona (§ 865. — kdo není v užívání svého rozumu), vidíme, že novou terminologií řádu o zbavení svéprávnosti na této věci nic se nezměnilo. Kdo jest postižen duševní chorobou, která by stačila na plné zbavení svéprávnosti pro choromyslnost, je neschopen činů práv-

ních a neodpovídá za činy nedovolené. Jinými slovy řečeno: důkaz takového duševního stavu, jaký předpokládá § 1. odst. 1. řádu o zbavení svéprávnosti zbavuje činy člověka normálních účinků právních. Mezi »zuřivými, šílenými a blbými« občanského zákona na straně jedné a mezi »choromyslnými a slabomyslnými« § 1. odst. 1. řádu o zbavení svéprávnosti jest poměr materiální totožnosti. To plyne i z toho, že § 273. byl § 73. řádu o zbavení svéprávnosti zrušen, takže formální zbavení svéprávnosti, které dříve postihovalo »šílené a blbé« — nyní postihuje »choromyslné a slabomyslné«, což jest a přirozeně i musí býti materiálně totéž.

Na právním postavení osob, které jsou následkem duševní choroby nezpůsobilé samostatně svoje věci spravovati, nezměnilo se po stránce práva materiálního nic. § 68. řádu o zbavení svéprávnosti ustanovuje naprosto jasně, že kdo byl přede dnem, kdy tento zákon nabyl působnosti dán pod opatrovnictví následkem neschopnosti, samostatně spravovati svoje věci pro choromyslnost, slabomyslnost, šílenství nebo blbost, rovná se od počátku působnosti tohoto zákona osobě, která byla pro choromyslnost nebo slabomyslnost úplně zbavena svéprávnosti. Vládní výklad k ř. o zb. svépr. docela správně uvádí: »Na občanskoprávních účincích nezpůsobilosti spravovati vlastní věci, pokud jest odůvodněna choromyslností, slabomyslností nebo přechodnou poruchou vědomí, nic se nemění řádem o zb. svépr. ...«

Podstatná úchylka po stránce práva materiálního nastala jen ustanovením druhého odstavce § 1. ř. o zb. svépr. Pro důležitost textu tohoto pro naši úvahu, uvedu znění v doslovném překladě: »Zletilí, kteří sice nejsou nezpůsobilí spravovati svoje věci, ale pro choromyslnost nebo slabomyslnost k řádné správě svých věcí potřebují podpůrce, mohou býti omezeně zbaveni svéprávnosti.

§ 2. pak praví: »Zletilí mohou dále býti omezeně zbaveni svéprávnosti: 1. jestliže následkem zvykového nadužívání alkoholu (pijactví) nebo nervových jedů vydávají sebe nebo svou rodinu nebezpečí bídy, nebo ohrožují bezpečnost jiných lidí nebo potřebují podpůrce k řádné správě svých věcí.

Není účelem této úvahy, rozváděti rozdíly § 1. odst. 2. a § 2. co do účinků na způsobilost k činům právním. Rozdíly ty jsou a to velmi značné. Ale na to třeba upozorniti, že právní postavení všech omezeně zbavených svéprávnosti rovná se právnímu postavení dospělých nezletilců s jistými zhoršeními, a to: pro choromyslné a slabomyslné — že smí jen se svolením podpůrce a soudu uzavřít sňatek (dospělým nezletilcům dává svolení soud po vyslechnutí poručníka a je-li živ manželský otec, stačí svolení jeho. § 49. o. z.) a mohou jen ústně před soudem pořizovati (dospělí od 18 let pořizují svobodně); pro všechny — že podpůrce může soud opatrovnícký dáti právo nakládati i tím, co nesvéprávný vlastní prací získá.

Ale oba instituty — omezené zbavení svéprávnosti pro duševní nemoc i pro uvedené závady ve způsobu života — mají to společné, že omezení způsobilosti k činům právním nastane jen formálním aktem soudním, a to od okamžiku, kdy tento akt nabude moci práva. Do té doby jest člověk sice společensky vadný, ale plně a neomezeně svéprávný, dosáhl-li zletilosti. Patří tedy omezené zbavení svéprávnosti do té kategorie, do níž dříve patřila kuratela pro marnotratnost.

Z toho však plyne, že ten, kdo byl po dosažení svéprávnosti (po případě i ve značně pokročilém věku) ome-

zeně zbaven svéprávnosti, mohl do té doby úplně svobodně pořizovati jakmile dosáhl osmnácti let, že mohl také svobodně uzavřít sňatek po dosažení zletilosti, že zkrátka docela normálně vystupoval v plné svéprávnosti. — Na právní jednání platně provedená arci nemá a nemůže mítí zpětného účinku, byl-li později omezeně zbaven svéprávnosti. Kdo by chtěl odporovati právnímu jednání, dříve vykonanému, musil by dokázati, že tu byl nedostatek užívání rozumu ve smyslu starého textu občanského zákona, který (mimo § 273. a II. odst. § 283.) řádem o zbavení svéprávnosti nebyl změněn. Byl by tu nutným důkaz úplné choromyslnosti nebo slabomyslnosti (šílenství, zuřivosti, blbosti) nebo přechodného pomatení smyslů. Důkaz stavu, který později odůvodnil pouze omezené zbavení svéprávnosti naprosto by nestačil. Nepochopitelným způsobem tvrdí se v Hermannově vydání řádu o zbavení svéprávnosti — Manz 1916 — v poznámce 1. na str. 5. že byl-li kdo po dosažení zletilosti omezeně zbaven svéprávnosti pro choromyslnost nebo slabomyslnost — nemohl po dosažení 18 let svobodně pořizovati. Proč by nemohl, když od 18—21 let měl po zákoně neomezenou volnost pořizovací? Správnější by bylo, kdyby byl řád o zbavení svéprávnosti připustil, aby omezené zbavení svéprávnosti nastalo, jakmile nezletilý dosáhl věku osmnácti let. Ale chvba v textu zákona nedá se napravit poznámkou materialí, byť i byla sebe lépe míněna.

Dr. V. ČERNÝ:

O osnově notářského řádu.

(Dokončení.)

Kandidát bez zmocnění může notáře zastupovati při přípravě všech úředních jednání a zřizování soukromých listin.

Domáháme se, aby kandidáti mohli u okr. soudů vystupovati za notáře — obhájce jako jeho zástupci.

Požadujeme resp. požadovali jsme v notářské osnově, aby do seznamu jako kandidát mohl býti zapsán pouze právník, jenž složil tři theoretické státní zkoušky, kdežto vládní osnova chce resp. vyžaduje složení pouze prvních dvou státních zkoušek!

Požadavek stavu jest v zájmu samých kandidátů a nutno na něm trvati!

Aby mohl kandidát býti jmenován notářem, musí vykázati se pětiletou praxí, z čehož tři roky musí býti praxe čerpaná u notáře jako kandidát notářství.

Aby kandidát byl připuštěn k praktické zkoušce, jest třeba, aby vykázal praxi tříletou, z čehož dva roky musí býti stráveny u notáře v postavení kandidáta notářství.

O zkoušce praktické slibuje vládní osnova zvláštní zákon. Z toho dá se souditi, že zavedena bude jednotná zkouška praktická stejná pro kandidáty všech tří odvětví (soudce, advokáty a notáře), což též jest starý požadavek našeho stavu.

Náměstkem notářovým může býti jmenován kandidát, jenž má kvalifikaci, aby jmenován byl notářem. Není-li takového, stačí kandidát s praktickou zkouškou, třeba neměl tříleté notářské praxe.

Komora královéhradecká navrhuje účelné zařizení: aby totiž u vrchního soudu veden byl seznam náměstků notářství a aby komora měla právo podle